

Визнання релігійної ідентичності й релігійного плюралізму як фундаменту релігійної свободи і стабільності міжконфесійних і суспільних відносин

Петро Яроцький

Релігійний плюралізм як фундамент релігійної свободи вперше заявив про себе в епоху Реформації, однак був обставлений рядом застережень. Католицька церква з самого початку його не визнавала і вважала «протестантською єрессю». Протестантські течії поставилися до плюралізму і використовували його інструментально, тобто як можливість захищати особисту свободу релігії і не надавали йому сутнісного, універсального значення. Вперше про релігійний плюралізм ґрунтовно – з позицій трактування релігійної свободи, ставлення до нехристиянських релігій та екуменізму – заявлено на II Ватиканському соборі (1962-1965). Час, що минув відтоді, не зняв цієї проблеми з порядку денного світового християнства та інших релігій. Події початку третього тисячоліття, що відбуваються у світі й Україні зокрема, засвідчують надзвичайну актуальність цієї проблеми. Етнорелігійні, міжконфесійні, державно-церковні, суспільні, міжлюдські відносини були б прозорими й стабільними, толерантними й гуманними, якби насамперед церкви, релігійні спільноти і за їхнім прикладом держава й суспільство визнавали релігійний плюралізм як наріжний камінь у фундаменті свободи совісті й релігійної свободи.

Ключові слова: релігійний плюралізм, релігійна ідентичність, релігійна свобода, нехристиянські релігії, міжконфесійні відносини, суспільний і міжконфесійний діалог, український контекст релігійного плюралізму.

Сутнісне значення релігійного плюралізму. II Ватиканський собор прийняв відповідні документи («Декларація про ставлення Церкви до нехристиянських релігій», «Декларація про релігійну свободу», «Декрет про екуменізм»), які заклали фундамент релігійного плюралізму. Не ставимо перед собою мети простежити, як на практиці

їх здійснювала Католицька церква. Хочемо поставити запитання в іншому ракурсі: чи не час чекати подібних декларацій і декретів від інших християнських церков і саме в Україні? Міжконфесійні відносини в поліетнічній і поліконфесійній Україні значною мірою залежать від прийняття й пошанування принципу релігійного плюралізму, який ґрунтується на усвідомленні сотеріологічної рівноцінності інших релігій, релігійної свободи й дійового екуменізму.

Необхідно означити філософський зміст поняття “плюралізм”, оскільки іноді його значення застосовується дещо примітивно як терпимість і неадекватність. Плюралізм (від лат. *pluralis* – множинний) у його термінологічному значенні і закладеному в ньому сутнісному змісті здобув громадянське право в Україні лише в 90-ті роки XX ст. (у радянському ідеологічному викладі плюралізм характеризувався як *“хибний ідеологічний світогляд, який заперечував єдність світу і твердив, що в його основі лежать багато самостійних незалежних духовних сутностей”*).

Втім, плюралізм позначає стан, не протилежний уніфікації і монополізації, а співіснування і взаємодію різних суб’єктів — соціальних, політичних, культурних, правових, релігійних, зрештою богословських і релігієзнавчих, жоден з яких не може домінувати над іншим.

Отже, плюралізм дозволяє зберегти розмаїття релігійних організацій, дає можливість вибору тих чи інших релігійних ідей, кожна з яких не є самодостатньою і визначальною, а допустимою і необхідною для осмислення в загальному конфесійному контексті, що сприяє проведенню конфесійного діалогу без зверхності й претензій будь-якої релігії і церкви на єдино істинну, виключно сотеріологічну, авторитетну і панівну в конфесійному світі.

Інтегральна сутність релігійної свободи. Звертаючись до «Декларації про релігійну свободу», прийнятої II Ватиканським собором, необхідно зазначити, що Собор Католицької церкви вперше за свою минулу історію сформулював доктринальні основи релігійної свободи, акцентуючи увагу на принципах релігійної свободи, які мають розумовий, інтелектуальний вимір, які обґрунтовані в Об’явленні і повинні бути гармонізованими між Об’явленням і розумовим пізнанням. Підставою релігійної свободи, як з боку Об’явлення, так і розумового сприйняття, Собор вважав гідність людської свободи. Отже, можна констатувати, що поняття релігійної сво-

боди суб'єктивізується, виводячи його за сакральну дужку. Навчальна влада Католицької церкви обґрунтувала це поняття історичним досвідом і гуманістичною потребою сучасності:

«Постулат свободи в людському суспільстві головним чином стосується гуманістичних духовних вартостей, насамперед потреби вільного сповідання релігії в суспільстві»¹.

Таким чином, церква продекларувала право особи і спільнот на суспільну і цивільну (приватну) свободу в релігійних питаннях.

Релігійна свобода ґрунтується на таких суспільних, загальнолюдських і особистих пріоритетах: визнання і пошанування права всіх громадян і релігійних спільнот на свободу у сфері релігії; неприпустимість спроб державної влади примушувати громадян визнавати або не визнавати будь-яку релігію, перешкоджати будь-кому вступати до будь-якої релігійної спільноти або виходити з неї; користування релігійною свободою не звільняє від особистої і суспільної відповідальності поважати права інших, виконувати свої обов'язки щодо інших, турбуватися про спільне добро всіх, хто користується релігійною свободою; суспільство має право протидіяти зловживанню правом на релігійну свободу, турбуючись про гармонійне співжиття громадян різних віровизнань, міжконфесійний мир, цілісність й інтегральність свободи; релігійна свобода повинна слугувати і вести до того, щоб люди при виконанні своїх обов'язків у суспільному, громадському житті чинили це з найбільшою і усвідомленою моральними й правовими заходами відповідальністю.

Існує зв'язок між релігійною свободою, свободою і гідністю людини та свободою церкви. Там, де гарантується релігійна свобода, церква має правом забезпечені й практичні умови для виконання своєї місії². Християнам, як і всім іншим людям, які вірують і які не вірують, цивільне право має гарантувати безперешкодне співжиття в суспільстві згідно зі своїм світоглядним вибором і сумлінням. Отже, тільки за таких умов можна говорити про узгодження між церковною і релігійною свободою, яка всіма людьми і спільнотами повинна бути визнаною як право,

¹ Deklaracja o wolności religijnej // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967. – S.414.

² Ibidem. – S. 423.

санкціоноване і гарантоване правовим полем громадянського суспільства. Саме такий погляд на релігійну свободу є передумовою неупередженого сприйняття і толерування релігійного плюралізму.

Толерантне ставлення до нехристиянських релігій: зміна традиційних парадигм і оцінок

Соборна Декларація про ставлення церкви до нехристиянських релігій – документ з багатьох точок зору особливий, безпрецедентний в історії і діях церкви. Важливість і винятковість цієї проблеми засвідчують драматичний процес соборових дискусій навколо неї, а також інтригуючий і спрямований у майбутнє характер церковних суджень, які, до речі, набрали нового розвитку в енцикліці Івана Павла II «*Fides et ratio*» – «Віра і розум» (1998). Адже йдеться про певну зміну парадигм і оцінок.

Протягом двох тисячоліть християнство усвідомлювало і демонструвало рішучу вищість над іншими релігіями. Це випливало з почуття його самодостатності у сфері релігійного життя і негативної оцінки вартості й можливості на терені релігійного життя нехристиянських релігій. Позиція вищості й самодостатності християнства сприяла розвитку активного і самовідданого прозелітизму. «Навернення до істини і віри» стало провідним девізом Католицької (та й, зрештою, Православної) церкви в стосунках з іншими церквами і релігіями. Тридентський Собор Католицької церкви (1545-1563) прийняв антиплюралістичну і антиідентичну у ставленні до інших релігій і церков постанову: «*Extra Ecclesiam Romanum nulla salus*» – «Поза Римською Церквою спасіння немає». Саме цей принцип був покладений як основоположний у взаємовідносинах з нехристиянськими релігіями та іншими християнськими церквами.

Упродовж століть цей принцип не викликав будь-яких сумнівів у католицизмі. Нові часи спричинили ряд складних проблем, які щораз нагальніше почали потребувати ревізії цієї освяченої практикою дискредитуючої інші церкви і релігії засади. Піддано сумніву насамперед традиційне переконання про незаперечну негативну вартість нехристиянських релігій. Усе частіше й послідовніше почала пробиватися думка, що нехристиянські релігії посідають змістовні вартості,

які не лише позитивні, а й безмірно цінні з погляду бачення правдивого релігійного життя. З погляду того незаперечного факту, що *«християнство є релігією обмеженого часового і просторового обсягу»*, посилюються докази, що *«нехристиянські релігії в оздоровленні релігійного життя були і можуть бути корисними»*³. Ряд християнських теологів почали ставити запитання: *«Чи в Божому плані нехристиянські релігії не мають виконати важливе завдання людства; чи, іншими словами, через них не виконується якась частка божественного плану спасіння людства?»*⁴. Зокрема, береться до уваги той факт, що *«демографічний вибух»*, тобто динамічний приріст народонаселення земної кулі, сприятиме постійному відсотковому зниженню кількості християн у світі. Стало очевидним нагальність релігійного плюралізму як явища постійного і звичайного. Саме це диктувало необхідність докорінно змінити в позиції християнства оцінку нехристиян як з точки зору сотеріологічної, так і морально-етичної.

Прозелітизм спричинив зростання резерву недовіря до християн з боку кількісно потужних нехристиянських релігій, які мають великі релігійні традиції. В результаті виник трагічний парадокс: внаслідок з крайніх позицій зрозумілого і здійснюваного місіонерства і прозелітизму на протилежному боці (серед нехристиянських релігій) сформувалася якщо не ворожа, то в усякому разі пронизана недовірою та ізоляцією, позиція, яка, в свою чергу, витворила серйозну перешкоду на шляху реалізації християнського місійного посланництва.

Окремо необхідно сказати про передумову, причину й наслідки, які характеризують нинішній підхід Католицької церкви до іудейсько-християнських відносин. Поскілки молоде християнство виникло в лоні іудаїзму, воно, природно, шукало опори в іудаїзмі як старшій релігійній формації. Реакція потужного іудаїзму на скромну в той період презентацію молодого християнства виразилася у відмові його належності до обраного народу через відому колізію християн зі Старим Завітом і Мойсеевим Законом, який серед євреїв мав високий авторитет. Зрештою, у християнській свідомості систематично кристалізувалося переконання про відповідальність усього єврейського народу за

³ Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967. – S. 328.

⁴ Ibidem. - S.328-329.

смерть Христа. Це створювало додаткові імпульси для і так уже великої дози антипатії християнського суспільства до єврейського народу, що, у свою чергу, впливало на формування антисемітизму. Голокост євреїв під час Другої світової війни зворушив совість людства, і перед Католицькою церквою постало запитання: чи якоюсь мірою і вона несе за це відповідальність?

«Всупереч незаперечним зусиллям Ватикану і поодиноким представників католицької ієрархії, які намагалися якось допомогти євреям, досить значна частина католиків у Європі була байдужою до їхньої долі, не говорячи про німецьких католиків, які набагато трагічніше були заангажовані в цю драму».

Саме це було поштовхом для Апостольської Столиці в особі Івана XXIII поставити єврейське питання і дати нову оцінку іудейсько-християнським стосункам на II Вселенському соборі. Сам Іван XXIII постійно маніфестував сердечну приязнь і правдиве братерство до єврейського народу. II Ватиканський собор констатував *«спільну духовну спадковість християн та іудеїв»* і закликав до *«спільного духовного самопізнання і пошанування»* шляхом *«спільних біблійних і теологічних студій, а також братерських розмов»*. У цитованому документі (Декларації) однозначно заявлено, що *«непотрібно трактувати іудеїв як відкинутих і проклятих Богом»*, у катехизі і публічних проповідях уникати всього, що не погоджується з новою позицією Католицької церкви у ставленні до іудаїзму⁵.

Спільною рисою нового ставлення Церкви до іудеїв та інших нехристиянських релігій є рішучий перехід Апостольської Столиці на позиції діалогу і співпраці.

«Католицизм відмовляється від обмеження своїх контактів з названими релігійними течіями до апостольської турботи про їхнє навернення. Замість цього він висловлює щирю готовність до встановлення всіляких можливих з ними контактів, починаючи від ідеологічного діалогу і закінчуючи широкою практикою співпраці»⁶.

⁵ Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967. - S.337.

⁶ Ibidem – S.332.

Грунтовний і цілком новий елемент у заманіфестованому II Ватиканським собором ставленні до нехристиянських релігій є афірмація (ствердження, посвідчення) релігійних вартостей, які є в різних формах нехристиянських релігій – від примітивних і до великих релігій, які відзначаються досить високим ступенем зрілості, – індуїзму, буддизму й ісламу. Цим релігіям, як вважає Навчальна влада Католицької церкви, притаманні такі релігійні цінності: переконання про існування Найвищої Сутності, яке ґрунтується на вродженому релігійному відчутті (ранні релігійні вірування); зусилля, спрямовані на поглиблення розуміння таємниці Бога і правдивого осягнення сенсу людської долі (індуїзм); усвідомлення ґрунтовної недостатності тимчасового існування людини та її прагнення досягти моральної досконалості за допомогою ряду ціннісних засобів (буддизм).

Велике значення надається ісламу, що пояснюється Соборною декларацією насамперед тим, що іслам досягнув високої релігійної зрілості в опрацюванні теодицеї, етики і есхатології. Саме це дає можливість Католицькій церкві налагоджувати з ісламом співпрацю і шукати дотичності та взаємного розуміння.

Загалом оцінюючи релігійну зрілість і духовні цінності нехристиянських релігій, II Ватиканський собор констатував:

«Релігії, пов'язані з різними культурами, намагаються відповідати на ті самі запитання за допомогою витончених понять і високоосвічених мовних засобів. Так, в індуїзмі досліджується і виражається божественна таємниця через надмірне багатство міфів і вдумливі філософські концепції, а визволення з-під ударів долі шукається або в різних формах аскетичного життя, або в заглибленій медитації, або втечею до Бога з любов'ю і надією. Буддизм, у різних своїх формах, визначає цілковиту недостатність цього змінного світу і пропонує способи, за допомогою яких люди в дусі набожності могли б або осягнути стан досконалого визволення, або дійти чи то за допомогою власних сил, чи вищої інстанції до найвищого освітлення. Подібно й інші релігії, які існують у цілому світі різними способами намагаються вийти назустріч неспокою людського серця, вказуючи шлях, тобто виробляючи доктрини і практичні вказівки, а також сакральні обряди. Католицька церква не заперечує і не відкидає все те

*правдиве і святе, яке є в усіх цих релігіях. Зі щирою повагою ставиться до їхніх способів діяльності й життя, до їхніх вказівок і доктрин, які хоча й відрізняються в багатьох випадках від католицизму, усе ж таки відображають промінь тієї Істини, яка освітлює всіх людей*⁷.

Нині в католицьких філософських і богословських колах точаться зацікавлені дискусії про ставлення до нехристиянських релігій, їхніх культур, духовних надбань. Йдеться про визнання благодатності, спасаючої сили, духовних потенцій цих релігій. Висувається й обґрунтовується концепція *«прихованої присутності таїнства Христа в нехристиянських релігіях»* (насамперед в іудаїзмі, буддизмі, ісламі). Обстоюється точка зору (ученим єзуїтом Дж. Дупуїсом та іншими) про те, що в нехристиянських релігіях таємниця боговтілення Христа і його спасенної для людського роду відкупної місії до певного часу є *«анонімною»*. Тобто і нехристиянські релігії також беруть участь у христологічному таїнстві, оскільки його присутність і діяння не обмежуються християнською спільнотою. Христос, вважав цей вчений-єзуїт, має й *«інші віці, які не знаходяться в одній християнській кошарі, але іманентно слухають голосу його»*⁸. Таким чином, відкидається ортодоксальна доктрина про неможливість досягти спасіння в лоні нехристиянських релігій та про їхню неблагодатність. Така інновація не лише утверджує поважне ставлення до релігійного плюралізму, а й є визнанням сотеріологічної рівноцінності інших релігій.

Суспільний і міжконфесійний діалог як характерна риса релігійного плюралізму

Цей діалог має різні форми і вияви: діалог з іншими християнами, які не належать до Католицької церкви (православними й протестантами); діалог між вірою, розумом і наукою; екуменічний діалог з іудаїзмом; міжрелігійний діалог з ісламом та іншими нехристиянськими релігіями; суспільний діалог у контексті релігійної свободи.

Діалог церкви з державою і суспільством має на меті збереження гідності людини як особистості й рівноцінний розподіл спільного

⁷ Ibidem – S.335.

⁸ Jesus Christ a la Ramontre de Religions – Paris, 1989 – P.127.

блага. Католицька церква у цьому діалозі захищає основоположні цінності людського життя, які повинні бути визначальними всього суспільно-політичного буття⁹.

Культурний діалог, як вважає папа Франциск, повинен бути спрямований на побудову справедливого суспільства, у якому жодна людська особа не буде виключеною, передовсім бідні й беззахисні. Головним автором, історичним предметом цього діалогу є людина і культура, а не класи, групи чи еліта. Йдеться про порозуміння, про суспільний і культурний пакт¹⁰.

Діалог між вірою, розумом і наукою є важливим напрямом євангелізації. Католицька церква зацікавлена в синтезі відповідального використання методів емпіричних наук з іншими царинами знання – філософією, теологією і вірою. У проведенні *« нової євангелізації церкви і світу »* Католицька церква уважно спостерігає за науковим прогресом, щоб *« освітити його світлом віри і природного права »*, щоб науковий прогрес *« респектував найвищу вартість людського життя на всіх етапах його існування »*, вважаючи, що *« суспільство буде збагачене завдяки такому діалогу, який відкриває нові горизонти для розуму »*¹¹. Водночас Католицька церква має певні застереження щодо сциєнтизму і позитивізму, які *« не визнають цінностей інших форм пізнання, ніж форм, властивих для точних наук »*. Підтримуючи науковий прогрес і визнаючи *« величезний потенціал науки, яким Бог обдарував людський розум »*, Католицька церква вважає, що *« ті, хто вірує, не повинні вимагати, щоб наукова думка отримала підтвердження догмату віри »*, оскільки *« віра не заперечує наукових висновків, яких розум у властивий академічний спосіб досягає »*¹².

У діалозі з іудаїзмом папа Франциск з особливою симпатією ставиться до єврейського народу, *« угода якого з Богом ніколи не буде відкликана »*. У своєму *« Апостольському Повчанні »* Франциск зазначає, що Католицька Церква *« визнає спільно з іудаїзмом важливу частину Святого Письма, поважає цей народ Угоди з Богом і сприймає його віру як святий корінь власної християнської ідентичності »*. Оскільки *« Бог*

⁹ Adortacia Apostolska Evangelii Saudium o gloszenii Ewangelii w spóczesnym swiecie.– Watykan, 2013. - §241.

¹⁰ Ibidem. – § 239.

¹¹ Ibidem. – § 242.

¹² Ibidem. – § 243.

надалі діє з єврейським народом Старого Завіту і сприяє народженню скарбів мудрості, яка випливає із його зустрічі з Божим Словом <...>, Церква також збагачується, коли приймає цінності іудаїзму»¹³.

Міжрелігійний діалог є необхідною умовою миру у світі, обов'язковою для християн, як і для інших релігійних спільнот. У цьому контексті папа Франциск надає особливого значення діалогу з тими, хто визнає іслам, які сьогодні присутні в багатьох країнах християнської традиції, можуть вільно практикувати свій культ і жити інтегрованими в суспільство. Разом з тим зазначається, що

«не можна ніколи забувати, що сповідники ісламу визнають і зберігають віру Авраама, шанують разом з ним єдиного і милосердного Бога, який буде судити людей в останньому дні»¹⁴.

Папа звертає увагу католиків на те, що «Святе Письмо ісламу – Коран зберігає істину християнського вчення, а Ісус і Марія є предметом глибокого шанування»¹⁵. Папа також відзначає, що

«гідним подиву є факт участі молоді й людей похилого віку, чоловіків і жінок у щоденній молитві й релігійних обрядах, чого, на жаль, не спостерігається у християнських спільнотах».

Для підтримування діалогу з ісламом потрібна відповідно підготовлена формація промовців, які б «гласно і радісно були закорінені в свою ідентичність, але також були налаштовані на визнання цінностей інших»¹⁶. Виходячи з цієї передумови, папа закликає християн «сердечно і з пошаною приймати ісламських мігрантів, які прибувають до наших країн», і водночас звертається до ісламських країн «гарантувати права християн вільно сповідувати свій культ і жити своєю вірою». Епізоди насильства і жертв ісламських фундаменталістів, зазначає Франциск,

«не повинні гасити сердечних почуттів до всіх мусульман, щоб не робити ворожих узагальнень, оскільки правдивий іслам

¹³ Ibidem. – § 247,248,249.

¹⁴ Ibidem. – § 247.

¹⁵ Ibidem. – § 252–253.

¹⁶ Ibidem.

і правильна інтерпретація Корану чинять опір всілякому насильству»¹⁷.

Папа Франциск вважає, що «нехристияни, завдяки безцінній ініціативі Бога і вірності своєму сумлінню, також можуть бути усправедвлені ласкою Божою» і в такий спосіб злучені з «Пасхальним Містеріумом Ісуса Христа»¹⁸. По суті, це є визнанням, як уже зазначалося, відомої в католицьких теологічних колах теорії «прихованої присутності Ісуса Христа в нехристиянських релігіях» (індуїзмі, буддизмі).

Висновки: український контекст релігійного плюралізму і релігійної ідентичності

1. За роки незалежної України в релігійній і суспільній свідомості українців відбулися значущі зміни. Міжконфесійні відносини трансформувалися від напруженості, а в деяких регіонах (здебільшого на Заході) від конфліктності на початку 90-х років до стабільного стану в кінці 90-х, толерантності та співробітництва між конфесіями упродовж першого десятиріччя XXI століття. Істотне значення для поліпшення міжконфесійних відносин має Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», визнаний європейською спільнотою як документ, що репрезентував вступ України на правовий, демократичний, цивілізований шлях розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, сприяв вільному світоглядному і віросповідному, плюралістичному виявленню та захисту прав і свобод кожного громадянина України, незалежно від його релігійної та національної належності.

2. Визнання релігійного плюралізму – це єдина перспектива мирного співіснування й екуменічної співпраці всіх українських церков і релігійних організацій. Самою історією продиктований саме такий шлях для України. Починаючи із середини XVI ст., від часів Реформації, Україна стає батьківщиною різних протестантських течій. Ще раніше на українській землі прижилися іудаїзм та іслам. Нині маємо досить різнобарвну конфесійну карту України. Тут пускають коріння нові християнські й нехристиянські течії, відгалуження, групи, іноді досить

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem. - § 254.

для українців екзотичні, далекі від національної культури і релігійної традиції українського народу. У правовій державі і в демократичному суспільстві гарантується вільний світоглядний, віросповідний вибір, якщо він не суперечить загальнолюдській етиці, не перешкоджає утвердженню сутнісності людини, інтелектуальному й моральному розвитку, цивілізованому співжиттю громадян.

3. Ураховуючи український конфесійний контекст, насамперед поліконфесійність і поліетнічність та сучасний стан міжконфесійних відносин, варто основні елементи обґрунтування релігійного плюралізму усвідомити насамперед на церковному рівні. Це сприятиме зближенню, примиренню і активному співробітництву всіх церков і релігійних організацій. Плюралізм – надійний фундамент української релігійної ідентичності і українського екуменізму, якому не стануть на заваді інші національні культури, світоглядні й конфесійні відмінності. Адже християнська культура, яка ґрунтується на Євангелії, має спільні корені з іудейською культурою, яка ґрунтується на Торі, із ісламською культурою, яка увібрала багато сюжетів Старого і Нового Завітів Біблії. Усі вони доповнюють одна одну і в багатьох аспектах – провіденціональному і есхатологічному, культурологічному і етичному – можуть гармоніювати між собою.

4. Вагоме значення для розвитку толерантних міжконфесійних відносин і стимулювання розвитку екуменічних начал мають незалежні від держави міжконфесійні консультативні структури: Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, інші групові конфесійні об'єднання і товариства в центрі і в областях, а також Українське біблійне товариство, у яких рівноправно і плідно співпрацюють ієрархи, духовенство, уповноважені представники всіх основних конфесій України. У Всеукраїнській раді Церков і релігійних організацій успішно співпрацюють усі православні, католицькі, протестантські церкви, а також ісламські та іудейські конфесії. Дотримуючись принципу ротації, у цій Раді періодично головуєть представники всіх без винятку конфесій. Самі церковні ієрархи надто високо оцінюють наявність в Україні такої міжконфесійної структури, незалежної від будь-яких державних втручань і зовнішніх світських впливів. Авторитет Всеукраїнської ради у налагодженні міжконфесійних відносин і вирішенні проблем, які виникають у цих відносинах, підтверджений десятирічним її існуванням. Якщо держава, зокрема її високі очільники, прислухатимуться

до думок, рекомендацій, застережень Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій і підтримуватимуть з нею контакти, то Україна стане справжньою лабораторією релігійного плюралізму, міжконфесійної толерантності і співпраці, взірцем для всієї Європи. З таким здобутком входження України до Об'єднаної Європи, її процес євроінтеграції буде прискорений і належним чином оцінений.

5. Завдяки цьому міжконфесійні відносини набувають конструктивного спрямування. Як у міжконфесійних консультативних об'єднаннях, так і на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, прес-конференціях представники церков і релігійних організацій обмінюються своїм баченням стану і тенденцій розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, демонструючи культуру толерантності й турбуючись про розвиток толерантного і демократичного громадянського суспільства в Україні. Спостерігаючи це, хочеться бути впевненим, що поліконфесійна і багатонаціональна Україна матиме постійне прискорення саме такого духовного інвестування до банку громадянської зрілості, самосвідомості українців та її практичного самовиявлення.

6. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. Є. Сковороди НАН України свою науково-дослідницьку працю та практичне застосування здобутих результатів упродовж минулих десятиліть спрямовувало на стимулювання примирення і співробітництва всіх українських церков і релігійних організацій. Саме задля цієї мети Відділення релігієзнавства щорічно організовує і проводить практичні наукові конференції, круглі столи, зустрічі з чільними ієрархами, духовенством, пастирями християнських церков, духовними особами нехристиянських релігій. З цією метою в Києві і обласних містах на «Днях релігійної свободи» відбуваються дискусії, обмін думками, наукове і правове консультування в колі науковців-релігієзнавців, представників конфесій і широкого загалу вірян. Як показує досвід, такі форми спілкування прокладають шлях до взаємопорозуміння і толерантності в релігійному середовищі й державно-конфесійних відносинах.

7. Найбільш помітні зрушення відбуваються в православно-католицьких відносинах, у ставленні простих вірян цих конфесій до тієї чи іншої церкви. Не можна не помітити і належним чином оцінити відмежування УПЦ Московського патріархату за митрополита

Володимира (Сабодана) від так званого «політичного православ'я» – гамірних акцій купки навколоцерковних екстремістів, спрямованих на розпалювання міжконфесійної ворожнечі між православними і греко-католиками, а в деяких випадках і – римо-католиками, а також між православними Київського і Московського патріархатів. Не знаходить прихильності в українському православ'ї і загалом в українському суспільстві ідеологія так званого «руського мира», яку намагаються експортувати в Україну із сусідньої країни.

8. Українська греко-католицька церква засвідчила високий рівень толерантності і вияв духовної готовності до плодотворного єкуменічного розвитку католицько-православних відносин. Любомир Гузар, людина високої духовної культури і несхибного позаконфесійного мислення, мудра й авторитетна особистість (це визнання він отримав у понад 30% опитаних), залишаючи кермо УГКЦ як її Верховний Києво-Галицький архієпископ, подав українському християнству і суспільству, а також державі духовно вмотивовану, історично аргументовану, вкрай необхідну і перспективну «дорожню карту», яка у його авторському викладі набула такого значення: *«Святість Об'єднаної Київської Церкви – УПЦ, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ і УГКЦ»*. Любомир Гузар був переконаний у тому, що *«збудивши прагнення українського народу до єдності, ми досягнемо церковної, суспільної, державної стабільності й швидкісне прискорення розвитку в сім'ї європейських народів і держав»*. Саме цю «дорожню карту» прийняв як естафету новий Глава УГКЦ Святослав Шевчук під час своєї інтронізації 21 березня 2011 р. у Патріаршому Соборі Воскресіння Христового у м. Києві, проголосивши *«Святість Об'єднаної Київської Церкви»* з її витоків від Володимирового хрещення Русі-України, складними і часто трагічними випробуваннями упродовж понад тисячолітнього її шляху в бездержавній Україні і перспективою толерантного духовного, єкуменічного, національного розвитку.

9. Особливість ідентичності українського християнства полягає в його дуалістичності, амбівалентності, що призвело до виникнення в Україні двох гілок Вселенської церкви східної і західної та їх взаємопереплетення. Так розпорядилася історія, що в Україні паралельно існують одна з найбільших Православних церков у світі (поки що розділена) і найбільша Греко-католицька церква. Національні й духовні інтереси України потребують усвідомлення цієї християнської спад-

щини як цінного духовного надбання, яке має розвиватися за принципом взаємозбагачення і взаємодоповнення. Добрим знаком такої перспективи була присутність на інтронізації Предстоятеля УГКЦ представників усіх Православних церков. І хоча дещо призупинився діалог між ними, який з певними надіями стартував у 2009 р., за доброї волі всіх православних церков і всупереч можливої протидії зовнішніх чинників, такий діалог у лоні українського православ'я неминучий. Як він і був узгоджений, його продовження у багатьох конкретних ділянках церковного життя є вимогою часу, необхідним чинником толерантного співжиття і святості кожної української церкви.

10. У православно-католицьких відносинах у сучасній Україні немає будь-якого внутрішнього негативного підґрунтя для їх ускладнення, погіршення та конфліктності. Нове покоління українців, у тому числі й православних вірян та католиків, світоглядно сформувалося в умовах конституційно гарантованої свободи совісті, у їхній свідомості вже закладені суб'єктивно інші виміри оцінювання релігії, у цілому толерантний погляд на міжконфесійні відносини. Усі релігії різні, але вони – рівні перед законом, кожен має можливість сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної – такий погляд на віросповідний вибір і такий світоглядний стандарт, як засвідчують соціологічні дослідження, переважають у свідомості й конкретних суб'єктивних самовиявах громадян України.

11. Українське суспільство є достатньо зрілим, щоб належним чином оцінити конфесійні зміни і міжконфесійні відносини, які встановилися в умовах свободи совісті, поваги до світоглядної орієнтації і віросповідного вибору в умовах незалежності України. Разом з тим фіксується негативна реакція на спроби утворення квазі-державної церкви на основі однієї з православних церков, яка фактично є в юрисдикції Московського патріархату. Спроби симбіозу таких різних за своєю природою інституцій, як церква і держава, неминуче призведуть до шкоди як для самої церкви, так і для суспільства в цілому. Це за суттю – повернення до Середньовіччя, у якому керувалися формулою *«чия влада, того й релігія»*. Україна – багатоконфесійна країна, і держава повинна забезпечити мирне співіснування та виявляти своє рівноправне і рівновіддалене ставлення до всіх конфесій. Мудрі можна владці не будуть штучно напружувати суспільство у такій делікатній сфері, як відносини людини з Богом у поліконфесійних виявах.

12. віряни православних, протестантських і католицьких церков мають майже однакову думку щодо недопустимості визнання якоїсь однієї церкви як державної чи пріоритетної і привілейованої. Громадяни України в цілому визнають поліконфесійність України як історичний фактор її розвитку і не схильні до утворення штучної моноконфесійності чи тяжіння державної влади до якоїсь однієї фаворизованої нею церкви та перетворення її на панівну державну церкву. Це засвідчує високу громадянську зрілість, компетентну обізнаність громадян України з конфесійною обстановкою в країні, розуміння ними необхідності збереження релігійного плюралізму в поєднанні з релігійною ідентичністю як фундаменту міжконфесійної стабільності та чинника толерантизації міжконфесійних відносин.

Список джерел і літератури:

1. Deklaracja o wolności religijnej // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
2. Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
3. Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. – Pallottinum: Kraków, 1967.
4. Jesus Christ a la Ramontre de Religions – Paris, 1989 .
5. Adortacia Apostolska Evangelii Saudium o głoszeniu Ewangelii w społecznym świecie.– Watykan, 2013.

References:

1. Deklaracja o wolności religijnej // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967.
2. Wprowadzenie do Deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967.
3. Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich // Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. - Pallottinum: Kraków, 1967.
4. Jesus Christ a la Ramontre de Religions – Paris, 1989 .
5. Adortacia Apostolska Evangelii Saudium o głoszeniu Ewangelii w społecznym świecie.– Watykan, 2013.